

12. Шаповал В. Н. Свобода и порядок как трансцендентальные корреляты отношения «человек-мир». Цит. по: О. М. Кривуля. Практична філософія та правовий порядок: Збірка наукових статей. – Харків, Центр Освітніх Ініціатив, 2000. – 331 с. (313-320).
13. Шердаков В. Н. Иллюзия добра: Моральные ценности и религиозная вера. – М.: Изд-во политической литературы, 1982. – 287с.
14. Шинкарук В. И. Сущность мировоззрения. Научное мировоззрение как его высший исторический тип // Научное мировоззрение и социалистическая культура. – К., 1988. – С. 13-57.

Карагіоз Р. С., ПДПУ ім. К. Д. Ушинського

ПОЛІТИЧНА ЗГОДА В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: РОЛЬ, ТИПОЛОГІЯ ТА РІВНІ

В статье рассматривается политическое согласие и его роль в обществе, как обязательное условие становления демократии. Анализируются различные типы политического согласия, а также дается характеристика его основных уровней.

In article is considered political consent and his (its) role in society, as obligatory condition of the shaping of democratic valuables. They Are Analysed different types of the political consent, as well as is given feature his (its) main level.

Проблема політичної згоди, загальнонаціонального консенсусу завжди була складною для України завдяки її просторовому, геополітичному положенню, завдяки її етнічному, культурному, регіональному й іншому різноманіттю. На сучасному етапі головні політичні сили країни шукають компроміс, здатний привести наше суспільство до згоди.

Демократія припускає широку й добровільну участь всіх громадян у формуванні громадської згоди й потребує для цього у відповідних процедурах та політичній комунікації. Це забезпечує збереження політичної стабільності й вирішення виникаючих конфліктів мирним, ненасильницьким шляхом. Тому тема даної статті є дуже актуальною. В даній статті буде проаналізований *політологічний аспект* проблеми згоди, тобто його *інституціональні та процедурні фактори*.

Поняття “консенсус” вживається в науковій літературі переважно у двох змістах: в перших, як спосіб прийняття різних політичних рішень, при якому чітко виражена політична воля

більшості (яка бере участь у його прийнятті) врівноважується відсутністю заперечень із боку хоча б одного з інших учасників. У цьому ж змісті говорять про консенсус у вирішенні спорів та конфліктів. В інших, під консенсусом розуміється існуюча або громадська згода, що формується в суспільстві в цілому. У такому, “широкому” розумінні політичний консенсус наближується до соціологічного трактування, – як згода значимої більшості людей будь-якого співтовариства щодо найбільш важливих аспектів даного соціального порядку, що виражається в певних діях. У політології поняття політичного консенсусу охоплює таке поле дослідження, як правомірність політичного панування (тобто легітимність) і його зв’язок із стабільністю політичної системи.

Відповідно до думки відомого німецького теоретика М. Хеттіха, політичний консенсус – це суспільне визнання способів та методів політичного управління та інтеграції. Чим вищим є рівень згоди, тим стабільнішою є політична система. Таким чином, за допомогою політичного консенсусу здійснюється реальна, фактична легітимація політичного панування [1].

Змістовний зміст поняття «консенсус» і способи його досягнення були різними в різні епохи. Немаловажну роль у його трактуванні мають традиції раціональної комунікації, дискурсивного спілкування між людьми. Теорія демократії XVIII століття бачила в демократичному процесі раціональне міркування, що веде до єдності та відповідає спільному інтересу. Відповідно до цього світогляду, всі розбіжності лише в думках: не існує конфліктів, які не можна було б усунути за допомогою раціонального обговорення. Роль політичного процесу розумілася як пошук істини. А статус консенсусу був моральним – як втілення спільного інтересу. Таким чином, перевагу демократії бачили саме в її раціональності, тому й Ж.-Ж. Руссо, і Дж. Медісон так побоювалися інтересів, страстей та породжуваних ними фракцій. Демократія представлялася як механізм досягнення згоди, знаходження загального блага.

Ці ідеї знову набирають популярності. Сьогодні у політичних програмах багатьох партій знову звучить думка про політичні дискусії як про механізми формування консенсусу. На думку О. Лафонтена, у демократичному суспільстві нормативний консенсус може встановитися лише в результаті широкої суспільної дискусії. Нормативна політика, що користується широким визнанням, неможлива, якщо в результаті суспільної дискусії не буде визнане право на існування за різними системами цінностей. Тільки

в умовах визнання принципу громадської згоди, що гарантує наявність нормативного правила від сваволі окремих особистостей і обов'язковий характер, самотність окремої особистості може придбати позитивну оцінку й стати конструктивним фактором у житті суспільства [2].

Політичний консенсус не є твердо усвідомлюваною загальною згодою громадян. Його треба розглядати більшою мірою як процес, у якому постійно по'єднуються безліч різних ділових, соціальних і нормативних орієнтацій за допомогою політичної комунікації. Теоретики демократії (Д. Локк, Ж. -Ж. Руссо) саме й розглядали проблему консенсусу як емпіричну, виходячи з наявності мовчазної згоди громадян. Вони розуміли, що в нормальній політичній ситуації громадська згода практично є присутньою як звичайний стан, а не виражається відкрито й усвідомлено. Дієздатність консенсусу перевіряється в кризових ситуаціях, які очевидність останнього й ставлять під сумнів.

Таким чином, політичний консенсус, що розуміється як громадська згода певної соціальної спільності, є складним феноменом, що володіє відповідною структурою й різноманітним змістом. Різні суб'єкти, рівні, характер консенсусу, відрізняються та й способи його формування та підтримки в стабільних і нестабільних суспільних системах. Досягнення згоди на *локальному рівні* є значно простішим, ніж на *соціальному*; згода *усередині еліти* відрізняється від *загальнонаціональної, загальногромадянської згоди, що не піддається до того ж точному визначенню та кількісному виміру*. Нарешті, *негативний консенсус* (тобто неприйняття існуючих порядків, норм, цінностей) досягається простіше, ніж *позитивний* (тобто схвалення суспільством певних заходів).

Разом з тим головна увага більшості авторів приділяються основним *типам консенсусу*, хоча трактують їх неоднаково. Так, юристи вважають *матеріальним консенсусом* згоду відносно сутності проведеної політики, а *процесуальним* – згоду у відношенні «правил гри» на політичній сцені: засобів досягнення влади, порядку прийняття й реалізації рішень і т. п.

М. Хеттіх розрізняє *матеріальний і формальний консенсус*, відзначаючи при цьому, що в соціальній реальності ці види можуть бути присутніми одночасно. Матеріальний консенсус характеризується тим, що загальна згода поширюється на правлячих особистостей, на їхні політичні рішення або на те й інше разом. Формальний консенсус означає згоду з політичною системою

в цілому й насамперед зі способом здійснення панування, проведення політичних рішень. Участь у формальному консенсусі є цілком можливою при одночасному неприйнятті правлячих особистостей або їхніх політиків. З погляду М. Хетгіха, формальний консенсус є більш стабілізуючим фактором, ніж матеріальний, якщо мати на увазі протяжний в часі стан політичної системи. Але щоб коректно оцінити перспективу якої-небудь реально існуючої системи, необхідно досліджувати співвідношення обох видів консенсусу. Так, якщо в демократичному суспільстві довіра до формальної влади є відверто слабкою, але при цьому уряд має у своєму розпорядженні широку базу згоди, може здатися, що суспільство відрізняється високою стабільністю. Однак варто змінитися факторам, що обумовлюють матеріальну згоду, як система відразу виявляє відсутність формального консенсусу й демонструє свою нестійкість [3].

Типи консенсусу можна виділяти й за іншими підставами:

а) за темпоральною ознакою – довгострокові та короткострокові;

б) за характером перспективних орієнтацій – стратегічні та тактичні;

в) за цільовими настановами – принципиові та кон'юнктурні.

Разом з тим проста класифікація типів консенсусу є недостатньою, оскільки вони мають і власну *ієрархію*, що особливо важливо враховувати при формуванні консенсусу в нестабільному суспільстві. Тут виділяють, як правило, три об'єкти можливого поділу та можливої угоди громадян: кінцеві цілі, що становлять структуру системи представлень; «правила гри» або процедури; і конкретні уряди та урядову політику. Ці об'єкти, відповідно до теорії Дж. Сарторі, можуть бути трансформовані відповідно в *три рівні консенсусу*:

– консенсус на рівні співтовариства (основний консенсус);

– консенсус на рівні режиму (процедурний консенсус);

– консенсус на рівні політики [4].

Перший об'єкт або рівень консенсусу є основним або ціннісним. Це показник того, чи поділяє дане суспільство однакові ціннісні представлення. У першому випадку мова може йти про однорідний, у другому – про фрагментований, різнорідний характер політичної культури. Другий об'єкт або рівень консенсусу – процедурний – встановлює так звані «правила гри». Звичайно вони викладені в конституціях, законодавчих актах, договірних документах і т. п. Головним серед усіх правил взаємин галузей влади та політичних сил повинне стати правило, що визначає

порядок вирішення конфліктів. Якщо політичне співтовариство не зуміє визначити такий порядок і опанувати ним, воно буде конфліктувати по будь-якому приводу, створюючи щораз погрозу політичної нестабільності та громадських зіткнень.

В умовах демократії основним правилом вирішення конфліктів є мажоритарний принцип, тобто воля більшості. Звідси необхідно, щоб процедурний консенсус і особливо консенсус відносно правил вирішення конфліктів через принцип більшості був неодмінною умовою демократії. Це має пряме відношення до функціонування політичного режиму. Якщо принцип більшості не визнається, то не визнається, отже, і демократичний режим як політична форма правління. Тому завданням процедурного консенсусу є вироблення згоди відносно правил, що регулюють незгоду та розглядають конфліктні ситуації.

Третій об'єкт або рівень консенсусу – згода відносно політики та уряду – переносить акцент на управління «через дискусію», тобто на процес вироблення й прийняття політичних рішень. Незгода з питань політики та опозиція уряду розглядаються тут як неконсенсус (неприйняття) стосовно членів уряду, а не до форми правління. Якщо ставиться під сумнів форма правління, то проблематичним стають як процедурний, так і основний консенсуси.

Дослідники перехідних процесів сходяться на тому, що основний консенсус, тобто згода по основних питаннях, є *обов'язковою умовою демократії*, і виконує стосовно останнього стимулюючу та консолідуючу роль. Але згода по основних цінностях не виникає відразу, і назавжди, її можна набути і як цільовий результат. Що ж стосується процедурного консенсусу, і насамперед відносно правил вирішення політичних конфліктів, та це необхідна умова, *фактично передумова демократії*, її реальний початок. Демократія й народжується з конфлікту, з пошуків демократичних механізмів вирішення таких конфліктів. Саме прийняття таких механізмів також логічно є частиною процесу переходу до демократії. Звідси і виникає необхідність в аналізі різних аспектів консенсусу не як статичних передумов, але як активних елементів процесу.

В Україні проблема консенсусу поки також є відкритою. Особливу гостроту численним і повсюдно виникаючим конфліктам надає та обставина, що вони виникають на рівні соціальних онтологій. Несумісність останніх виключає не тільки згоду, але й просте розуміння протилежної сторони. Для українського політичного дискурсу характерні спроби нав'язати опонентам

не тільки свої ідеологічні представлення, але й власну картину світу. Це проявляється в невизнанні права опонента на власну позицію й небажанні враховувати його інтереси при відстоюванні своїх власних. Дискурс політичних акторів утруднений суто ідеологічними побудовами, підтверджуючи, що політичне мислення ще не пройшло стадію раціоналізації. Пошуки загальнонаціональної згоди ведуться хаотично, коли влада попадає у важку ситуацію, відчуває суспільне відторгнення, катастрофічне падіння довіри до персоналій, до інститутів і до політичного режиму в цілому. Періодично відновляється рух політичних сил назустріч один одному, з'являються спроби «проголосити» згоду, примирення, але ці напрямки до взаєморозуміння існують сьогодні лише як тактичні маневри або аргументи політичної пропаганди.

Література:

1. Hattich M. Grundbegriffe der Politikwissenschaft. Darmstadt, 1980. – S. 80.
2. Лафонтен О. Общество будущего. Политика реформ в изменившемся мире. – М., 1990. – С. 146.
3. Hattich M. Grundbegriffe der Politikwissenschaft. Darmstadt, 1980. – S. 82.
4. Сартори Дж. Управляемая демократия и управляющая демократия // Мир политики. Суждения и оценки западных политологов. – М., 1992. – С. 123.

Яковлева І. В., ОНУ ім. І. І. Мечникова

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПАРТІЙНО-ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

В статье рассматривается развитие партийно-политической системы Польской Республики. Исследуется влияние внутренних противоречий и изменений на внешнеполитическую концепцию страны. Особое внимание автор уделяет анализу избирательных программ ведущих политических сил и лидеров в период с 1990 по 2006 гг.

The development of party and political system of the Republic of Poland is being viewed in the article. The author researches the influence of internal contradictions and changes on the foreign policy conception. Special attention is drawn to the analysis of the election programs of the prominent political parties and leaders in the period from 1990 to 2006.